

особливостями професійної діяльності, можуть призвести до емоційного дискомфорту або зриву, що знижує психологічну безпеку професійної діяльності, і може призвести до шкідливих наслідків як для оточуючих, так і для свого здоров'я.

Високий рівень стесостійкості не було виявлено у нашій виборці, тому виникає питання про необхідність розвивати цю якість в процесі психологічної освіти.

Далі ми використовували кореляційний аналіз для вивчення взаємозв'язків в структурі визначених нами професійнозначущих особистісних якостей у студентів-психологів. Виявленні прямопропорційні значимі зв'язки між авторитарністю (домінуванням), егоїстичністю і агресивністю. В той же час можливі різні варіанти актуалізацій цього взаємозв'язку. З одного боку, агресивний стан може викликати егоцентризм і авторитарність як психологічні захисти, з другого боку, домінантна, авторитарна позиція може нести в собі агресивні та егоїстичні ноти в поведінці майбутнього психолога. В результаті кореляційного аналізу була виявлена пряма значима залежність між толерантністю, соціально - психологічною адаптивністю і стресостійкістю (відповідно $r_{xy}=0,78$; $r_{yx}=0,56$; $r_{xy}=0,77$; при $p<0,01$). Прояв терпимості до чужого способу життя, поведінки, почуттів, вірувань підвищує рівень стресостійкості і соціальної адаптації в професійній діяльності. Було виявлено значимий зворотній зв'язок між показниками креативності, толерантності і проявом агресивної поведінки в міжособистісних стосунках (відповідно $r_{xy}=-0,58$; $r_{yx}=-0,49$; при $p<0,01$). При прояві дружелюбності в стосунках студенти - психологи демонструють більш адаптивні форми поведінки ($r_{xy}=0,67$; при $p<0,01$). Негативний вплив на стресостійкість майбутніх психологів має прояв залежності і відчуженості по відношенню до світу ($r_{xy}=-0,45$; при $p<0,01$).

Узагальнюючи отримані результати ми можемо стверджувати, що кореляційний аналіз показав істотно значимий зв'язок між виділеними нами особистісними якостями студентів-психологів, необхідних для розвитку їх професійної компетентності.

На основі експериментального дослідження ми можемо стверджувати, що важливою характеристикою професійного розвитку студентів – психологів є становлення їх професійної компетентності (ПК), що представляє собою складноорганізовану динамічну систему інтегрованих особистісних характеристик. Для формування професійної компетентності необхідним є розвиток таких особистісних якостей, як толерантність, креативність, соціально-психологічна адаптивність, комунікативність та стресостійкість.

Література

- 1.Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды. //В. А. Демин //Стандарты и мониторинг в образовании// – 2000 г. - №4 – с. 34-42.
- 2.Кяэрт М. Рассмотрение компетентности в психологической концепции совершенствования управления производственной организацией.// Актуальные проблемы психологии труда. Тарту, 1980. С. 45-67.
- 3.Майсурадзе Ю.Ф. Роль образования в повышении компетентности руководящих кадров.// Научное управление обществом. М., 1976, Вып.10. С. 277-298.
- 4.Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях.// Вопросы психологии, 1997г., №4, с.28-30.

Резюме. В статье рассматриваются основные подходы к проблеме профессиональной компетентности в современных психолого- педагогических исследованиях. На основе экспериментального исследования выделяются основные личностные качества, необходимые для формирования профессиональной компетентности у студентов- психологов.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетентность, педагогическая компетентность, социально-психологическая компетентность.

Резюме. У статті розглядаються основні підходи до проблеми професійної компетентності в сучасних психолого- педагогічних дослідженнях. На основі експериментального дослідження виділяються основні особистісні якості, необхідні для формування професійної компетентності у студентів- психологів.

Ключові слова: компетенція, професійна компетентність, педагогічна компетентність, соціально-психологічна компетентність.

ЕМПАТІЙНІСТЬ ПСИХОЛОГА В РУСЛІ АСПН

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють значні зміни у системі професійної освіти. "Наше сьогодення вимагає від національної вищої школи взагалі і від кожного навчального закладу, спираючись на кращі традиції і досягнення професійної освіти та психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути сам підхід до організації навчально-виховного процесу, до змісту фахової підготовки і

виховання студентської молоді, до розробки і впровадження перспективних технологій навчання” [1,226]. У зв'язку з вирішенням завдань реалізації ідеї створення національної системи соціально-психологічної служби актуальною є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі практичної психології. Особливості суспільного життя ставлять жорсткі вимоги до особистісних та професійних якостей психолога-практика. Проблема освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога, побудова моделі його особистості активно досліджується науковцями [2 – 6].

Необхідною передумовою професійного становлення психологів-практиків є їх особистісна психокорекція, зорієнтована на виявлення глибиннопсихологічних основ особистісних проблем, що деструктують процес спілкування з іншими людьми.

У процесі підготовки психологів до цього часу недостатня увага приділяється забезпеченню взаємозв'язку психологічного пізнання і самопізнання, психокорекції власних проблем з метою запобігання викривлень соціально-перцептивного сприйняття взаємодії на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях.

Психологічна зрілість психолога пов'язана з умінням перетворювати себе на об'єкт дослідження глибинної рефлексії інфантильних витоків особистісної проблематики, аналізу власного життя, усвідомлення “запрограмованості” власної психіки.

Вивчення глибиннопсихологічних аспектів психіки бере свій початок ще з наукової школи О. Бодальова. Його послідовниця, академік НАПН України Т. Яценко розробила метод активного соціально-психологічного навчання, який дозволив обґрунтувати ефективність групової взаємодії та розкрити сутність процесу психокорекції.

АСПН легко вписується у реальний навчально-виховний процес у ВНЗ, є гуманістичним за своєю суттю, результативним з точки зору оптимізації особистісних та професійно значущих якостей майбутніх фахівців у галузі практичної психології. Психокорекційний процес у групі АСПН забезпечує з'ясування глибинних психологічних передумов труднощів спілкування, сприяє розвитку рефлексивного потенціалу суб'єкта.

Виклад основного матеріалу. Професіоналізм психолога-практика у великій мірі залежить від рівня його соціально-перцептивної компетентності. Для фахівця у галузі практичної психології здатність об'єктивного сприймання плинного соціально-перцептивного матеріалу, як зазначає Т.Яценко, є однією з найважливіших. “Такою є перша й доконечно потрібна умова, аби психолог став практиком. І це зрозуміло, бо він працює з тим, що бачить, чує, сприймає, відчуває” [7,7]. Однак наявність деструкцій у суб'єкта призводить до викривлень реальності, до спотвореного сприйняття об'єктивної дійсності. З іншого боку, психолог повинен звертати увагу й об'єктивно інтерпретувати факти розбіжності декларованих устремлень і реальної поведінки.

Вирішити проблему підвищення точності міжособистісного сприймання традиційними методами підготовки фахівців неможливо. У зв'язку з цим особливого значення у системі підготовки майбутніх психологів-практиків набуває особистісна психокорекція, яка забезпечує глибинно-особистісне самопізнання, слугує поліпшенню взаємодії у процесі спілкування.

Практикуючий психолог має безоцінно сприймати клієнта, орієнтуватися не на власні моральні уявлення, стереотипи світосприймання й поведінки, а на систему цінностей клієнта. Феномен “приєднання” до позиції клієнта створює атмосферу довіри, забезпечує продуктивність надання кваліфікованої психологічної допомоги.

Культура спілкування психолога передбачає вміння використовувати різноманітні засоби й методи впливу на клієнта, адекватно сприймати й розуміти його, налагоджувати ефективну взаємодію, орієнтуватися на партнера як рівноправного суб'єкта спілкування. Справжня культура спілкування – це знання про наявні стереотипи взаємодії [6,243]. Спілкування передбачає взаєморозуміння між його учасниками, яке базується на взаємосприйманні, зіставленні, інтерпретації особистісних характеристик поведінки. Все це становить зміст перцептивної сторони спілкування. Термін “соціальна перцепція” був запропонований Дж. Брунером. У загальному вигляді він означає формування у свідомості людини образу іншого. Дослідження соціальної перцепції зосереджені на вивченні двох блоків проблем: аналізі особливостей суб'єкта й об'єкта міжособистісного сприймання й аналізі його механізмів. Соціальна перцепція є передусім пізнавальним процесом. Невід'ємною частиною будь-якого соціально-перцептивного процесу є емоційно-мотиваційний та поведінковий аспекти життєдіяльності особистості [9,95]. Зміст поняття “соціальна перцепція” включає сприймання не тільки фізичних властивостей об'єкта, а також його внутрішніх характеристик: намірів, думок, здібностей, емоцій, установок, цінностей тощо. Передбачає інтерпретацію та оцінку на цій підставі вчинків іншої людини, розуміння її як особистості. Виходячи з цього, виокремлюють дві стадії міжособистісного розуміння-стадії конкретно - чуттєвого та абстрактно-логічного відображення. Сутність інтерпретації, яка відбувається на стадії абстрактно-логічного відображення, полягає в поєднанні сприйнятих елементів-ознак зовнішності із семантичним змістом досвіду та знань суб'єкта.

Особистість відображає реальність характерним для неї чином. В суб'єктивному ставленні представлена соціальна позиція конкретної людини, її потреби, установки, погляди та ін. Природно в ставленні особистості “вплітаються” емоції. Саме вони є невід'ємною частиною всієї сфери ставлень людини, надають їй структури

індивідуальної своєрідності. Характерним для ставлень є відносна стійкість, що дозволяє говорити про їх особливості: активність, об'єм, співвідношення компонентів (свідомого, несвідомого, раціонального та ірраціонального) та ін. [12]. Саме об'єктивністю пояснюється розбіжність в оцінках, судженнях різних людей стосовно одних і тих же феноменів. Як слушно зазначає О.Бодальов, від того, як люди відображають та інтерпретують зовнішність і поведінку, оцінюють можливості один одного, багато в чому залежить характер і результати їхньої взаємодії. Це свідчить про те, що соціальна перцепція виконує функцію регулятора спілкування [13]. Вибір людиною тієї чи іншої лінії поведінки в кожній конкретній ситуації передбачає сприймання та оцінку головних її елементів: партнера, самого себе і ситуації контексту загалом. Таке діагностування наявної ситуації через оцінку стану її головних елементів утворює найсуттєвіший результат соціальної перцепції [9,95].

Однією з ознак міжособистісного розуміння є його адекватність, яка передбачає точність і об'єктивність відображення психічного образу іншої людини. Адекватність сприймання у професійній діяльності психолога є основою психодіагностики й успіху психокорекції. Розуміння часто ускладнюється дефіцитом інформації, який обумовлює каузальну атрибуцію. Цей феномен є своєрідним засобом інтерпретації та оцінки суб'єктом інших на основі буденного, життєвого досвіду. Каузальна атрибуція передбачає заповнення інформаційних прогалів шляхом характеристик, причин поведінки на основі минулого досвіду.

Психокорекційна робота в групі АСПН розблоковує емоційну чутливість суб'єкта, розвиває його сенситивність, емпатійність, що сприяє вдосконаленню соціально - перцептивного інтелекту особистості [7,33].

Важливу роль у процесі самопізнання та розумінні людьми один одного відіграє механізм рефлексії. У соціально – психологічному тлумаченні рефлексія – це усвідомлення індивідом того, як його сприймають і оцінюють співрозмовники, як він розуміє інших шляхом роздумів над собою, а також самопізнання внутрішніх актів і психічних станів [17,340]. На думку І.Кона, це не просте знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення один одного, глибоке, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього світу партнера у взаємодії, при цьому у цьому внутрішньому світі у свою чергу відображається внутрішній світ іншого [18].

У сучасній психології рефлексія досить активно теоретично й експериментально вивчається, проводиться аналіз ролі рефлексії у спілкуванні, науковому пізнанні, навчанні, у розвитку самосвідомості тощо. Особливий інтерес останнім часом викликає феномен професійної рефлексії, її місце в різних видах професійного мислення і діяльності та взаємозв'язок з професійною майстерністю [4;5;21;22].

Професійна рефлексія психолога-практика спрямована на усвідомлення себе як особистості, як професіонала; усвідомлення своїх дій, поведінки, іміджу та прогнозування наслідків впливу; усвідомлення змісту запиту клієнта; його істотності та глибинного змісту; усвідомлення змісту ситуації клієнта та можливих засобів її розвитку; моделювання наслідків і прогнозування дій клієнта тощо [4,4-5].

Здатність до рефлексії формується у суб'єкта поступово і розвинена у різних людей неоднаково. Важливу роль при цьому відіграє ступінь розвитку уяви. О.О.Бодальов аналізує багаторівневість розвитку рефлексії. На першому рівні уява має пасивний характер. Людина не бачить станів, намірів, думок іншої людини. На другому рівні спостерігається непорядкована, епізодична діяльність уяви. Третій рівень характеризується виявом здатності до відтворення в думці особливостей переживання іншої людини не тільки в окремих ситуаціях, а й упродовж усього процесу взаємодії. Суттєвим для цього рівня є мимовольне й постійне спостереження за станом іншої людини, однак оцінювання може бути не завжди адекватним [13]. Велике значення для формування третього рівня рефлексії має інтуїція як здатність бачення особливостей іншої людини через безпосереднє споглядання, без логічної аргументації. Здатність інтуїтивно визначити стан людини, інтерпретувати її як особистість розвивається через накопичення досвіду спілкування з іншими людьми, аналіз та узагальнення цього досвіду. Інтуїція, яка є одним із засобів усвідомлення людиною дійсності, являє собою феномен, у якому інтегруються сприймання, мислення, уява та почуття [10,493].

Особистісна рефлексія передбачає самоаналіз, дослідження людиною свого внутрішнього світу й поведінки у зв'язку з переживаннями інших людей, учасників соціальної взаємодії. В результаті такого дослідницького процесу людина постає перед собою в новому світлі, оскільки співвідношення своїх почуттів і переживань з почуттями і переживаннями іншої людини, аналіз і розуміння своєї поведінки дозволяє їй побачити конфліктну ситуацію й себе ніби збоку, сприяє більш адекватній оцінці власної поведінки [19,120-139].

Децентрація уваги з потреб власного "я" на потреби й інтереси іншої людини є професійно значущим для психолога. Процес АСПН створює умови для розвитку таких вмінь. Цьому сприяє груповий ефект, який виявляється в атмосфері довіри, психологічної підтримки, захищеності, психологічної безпеки. Зворотній зв'язок сприяє груповій інтеграції і дає змогу вийти на глибинно-особистісні аспекти психіки. Груповий ефект проявляється у феномені наслідування, саморозкриття одних членів групи, ініціює саморозкриття інших. Інтеграція групи сприяє зниженню в учасників навчання тривожності, напруженості, почуття психологічної загрози від присутніх [7,29]. Таким чином, процес АСПН допомагає суб'єктові отримати нові рефлексивні знання.

Важливою складовою особистісної рефлексії є соціальна рефлексія як механізм самосвідомості, акт дослідження свого внутрішнього світу й поведінки у зв'язку з соціальними очікуваннями. Особистість визначається стосовно конкретних явищ, сфер діяльності, окремих людей і соціальних груп, норм і правил, цінностей тощо. Саме цінності розкривають способи бачення світу, є світоглядними, ідеологічними орієнтирами, відіграють суттєву спонукальну роль у життєтворчості. Зіставлення себе зі світом є життєвим самовизначенням особистості. Рефлексія є порівняльно-оцінним механізмом [19,123].

Однак бажання і очікування суб'єкта знаходяться у суперечності з засобами їх досягнення. Це обумовлено неузгодженістю суб'єктивно орієнтованих "умовних цінностей" з просоціальними цінностями – цілями "ідеалізованого Я". Поняття "умовні цінності" було введено К. Роджерсом. На його думку, вони задовольняють потребу людини у самоповазі. Умовні цінності є одиницями захисної системи особистості. Найголовнішим у формуванні умовних цінностей є створення внутрішньої, не завжди усвідомлюваної системи очікування схвалення (або самосхвалення Я). На думку Т. Яценко, самоповага при наявності умовної системи цінностей є відносною. "Умовні цінності" та периферійні захисти здійснюють функції проміжного ланцюга між базовими захистами та об'єктивною реальністю. Т.Яценко виокремлює дві категорії засобів захистів: основні (базові) і ситуативні (периферійні). "Умовні цінності" лежать ближче до базових захистів, ніж "захисні" засоби, пов'язані з ситуацією. "Умовні цінності" і засоби захисту перебувають у складному взаємозв'язку, який може бути зрозумілим лише при цілісному дослідженні свідомих і несвідомих аспектів системи психологічних захистів [8]. Глибино-особистісне пізнання психіки суб'єкта у груповому психокорекційному процесі дає можливість об'єктивувати деструктивний вплив умовної системи цінностей. Робота в групі дає можливість зрозуміти індивідуальну неповторність особистості шляхом пізнання її "умовної системи цінностей", ієрархії за силою значущості для суб'єкта окремих її складових. Психокорекція призводить до перегляду умовних цінностей, реставрації ціннісних орієнтацій індивіда як регулятора поведінки, що в свою чергу збільшує адаптацію суб'єкта до соціального середовища.

Соціальна рефлексія пов'язана з проблемою професійного самовизначення, професійного самоусвідомлення. Характерною для сучасної ситуації на ринку праці є криза професійної ідентичності, що обумовлено рядом причин: неспроможністю сучасної молоді бути вповні суб'єктом власного професійного і життєвого становлення, відсутністю справжньої професійної самоідентичності, яка забезпечує "живання" особистості з професією. Розв'язання цієї проблеми може бути забезпечено завдяки зрілій самосвідомості й позитивній рефлексивності особистості [5, 80].

Професійна ідентифікація – це необхідна умова професійної самосвідомості особистості. Вона передбачає прийняття провідних професійних ролей, цінностей та норм, котрі спонукають особистість до ефективної практичної діяльності [6,244].

Професійна самоідентичність особистості формується через рефлексію навчально-професійних інтересів, цілей, очікувань, дій, досягнень, результатів, якостей, які складають потенціал професіонала, цінностей майбутньої професійної діяльності тощо [5,81]. Формування професійної самоідентифікації психолога передбачає усвідомлення ним своєї соціальної ролі, розуміння очікувань соціуму щодо його професійних функцій та результативності роботи. Саме тому формування позитивної мотивації оволодіння професією психолога, усвідомлення необхідності самопізнання може допомогти студентам у визначенні життєвих цілей, пошуку шляхів їх реалізації.

Шлях до професіоналізму у галузі практичної психології лежить через групу психокорекцію [7,16]. Група АСПН створює умови для керованої рефлексії особистісного та професійного становлення, розвитку професійної самосвідомості, виникнення нових знань, оцінок, відносин особистості. Психокорекційна практика дає можливість забезпечувати рефлексивні знання, спрямовані на розуміння індивідуальної неповторності особистісної проблеми суб'єкта, її глибинно-психологічних передумов. "Проходження тренінгової групи суб'єктом загалом сприяє збагаченню соціально-перцептивного інтелекту, розширює компетентність у галузі спілкування, розвиває емпатію та сенситивність..." [7,35]. С. Богомолів писав: "Основний самий загальний метод гуманізації будь-якого заняття по конкретній дисципліні полягає у тому, щоб залучити студента, його душу, його інтелект до активного процесу пізнання і цим зробити його творцем не тільки свого особистого щастя, але й тих людей, заради яких він живе..." [20, 78].

До зниження точності міжособистісного сприймання та розуміння іншого призводить явище стереотипізації. Воно обумовлює спрощення процесу пізнання іншої людини або упередження у її сприйманні. Стереотипізація пов'язана з приписуванням психологічних рис, так званих "оцінних стереотипів" [10, 489] суб'єкту, на основі його приналежності до певної соціальної спільноти, визначення його соціального статусу, ролі та ін. На чуттєвому й логічному рівнях виникає установка на подальшу фіксацію в людині певних властивостей. В процесі міжособистісного сприймання на ґрунті стереотипізації виникають ефекти ореолу, первинності, новизни. Вони призводять до схематизму, спрощеності людського сприймання.

Проведені дослідження дають підставу твердити, що точність міжособистісного сприймання залежить від набутого соціального досвіду, індивідуальних властивостей особистості, рівня нейротизму, егоцентризму, віку, статі тощо.

Проблема адекватності міжособистісного розуміння, точності сприймання виникла передусім як практична проблема. Її розробка та актуальність пов'язані з необхідністю підвищення соціально-психологічної компетентності працівників у сфері "людина-людина". Особливого значення набуває ця проблема при підготовці майбутніх психологів практиків. Соціально-перцептивна підструктура особистості психолога-практика має свої особливості. Специфіка вимагає від спеціаліста глибокого психологічного розуміння життєвої ситуації клієнта, механізмів міжособистісної взаємодії, особливостей власного образу в очах клієнта та розвинутої особистісної рефлексії [6,51].

Точність міжособистісного сприймання забезпечується дією певних психологічних феноменів. Передусім мова йде про ідентифікацію. Це поняття виражає той факт, що одним із найпростіших способів розуміння іншої людини є уподібнення себе до неї. У реальних ситуаціях взаємодії люди користуються цим прийомом, коли припущення про внутрішній стан партнера по спілкуванню будується на підставі спроби поставити себе на його місце. Ідентифікація виступає одним із механізмів пізнання та розуміння іншого [9,97-98]. Філософський зміст цього поняття походить від латинського – тотожність, однаковість, рівнозначність, подібність процесів, явищ або понять. Феномен "ідентифікація" був описаний З. Фрейдом і з інтересом вивчався багатьма вченими. У сучасній психології трактується по-різному. Згідно з визначенням Б. Парігіна, ідентифікація означає взаємне уподібнення індивідів один до одного. На думку А. Бандури, це процес – модель копіювання суб'єктом почуттів, думок, дій іншого. Д. Гервітц вважає, що ідентифікація – це набуття або засвоєння цінностей, ідеалів, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків. З точки зору Р. Адамека і Б. Дейгера, коли один суб'єкт ідентифікується з іншим (моделлю), він розглядає модель як значущість іншого, відчуває до моделі почуття симпатії, засвоює її норми і цінності, позитивно сприймає прямий контроль моделі над собою. М. Герберт розглядає ідентифікацію як процес, за допомогою якого один суб'єкт уподібнюється до іншого, переймаючи цінності, погляди, установки і життєвий досвід моделі, а також специфічні форми її поведінки. Ідентифікація буквально означає ототожнення себе з іншим, уподібнення йому, інколи цей феномен визначають як уміння "стати на місце" іншої людини, "прийняти" її точку зору. Однак в дійсності, як зазначає Г. М. Андрєєва, механізм ідентифікації не такий простий, як може здатися. Слід розрізняти два значення терміна "розуміння". В окремих випадках зрозуміти іншу людину – дійсно означає співчутливо до неї поставитися (це визначається терміном "емпатія") і прийняти її повністю такою, яка вона є. В даному випадку доцільно говорити про ідентифікацію: ситуація іншого при цьому не скільки "продумується", скільки "відчувається". І хоча такий спосіб сприймання іншого існує, навряд чи його можна вважати універсальним. "Зрозуміти іншу людину" не завжди означає повністю прийняти її позицію і навіть перейти на неї. В багатьох реальних життєвих ситуаціях "розуміння" іншого передбачає не лише афективний, а в більшій мірі когнітивний процес [14,48].

Більшість визначень поняття "ідентифікація" свідчить про те, що під ним розуміється самоототожнення особистості з певним зразком, людиною, групою, формування власної ідентичності, індивідуальності, а також фундаментальний механізм не тільки когнітивної, а й афектної та регуляторної сфер психіки, особистості загалом [10,494].

Дослідники ідентифікації підкреслюють домінування в ній функції оцінювання [10,492-493]. Формування еталонів та стереотипів поведінки забезпечує взаємодію, уніфікує і полегшує спілкування та взаємне пізнання. Особливість оцінної функції полягає у тому, що вона виконується після дії, що надає їй пасивно – змістового характеру. За межі оцінювання виходить механізм інтерпретації як розумове завдання. Інтерпретація трактується як оцінна процедура свідомості, пізнання і мислення, тобто розкриття суті, значення процесів і явищ [15,210-211]. Перехід від оцінювання до адекватної інтерпретації підвищує взаєморозуміння між партнерами по спілкуванню.

Близьким за змістом до ідентифікації є явище емпатії. Дослідники цього феномену підкреслюють його емоційну природу. Емпатія пов'язана з проникненням у переживання іншого суб'єкта шляхом "відчування". Основними формами емпатії вважають співпереживання та співчуття. Співпереживання передбачає переживання суб'єктом тих же почуттів, які відчуває інший шляхом ототожнення з ним. Співчуття – це формальне переживання почуттів іншого безвідносно до власного стану [9,99]. Крім зазначених форм виокремлюють такі види емпатії: 1) емоційна, в основі якої лежать механізми проєкції і наслідування моторних та афективних реакцій іншого; 2) когнітивна - базується на інтелектуальних процесах порівняння, аналогії тощо; 3) предикативна трактується як здатність до передбачення афективних реакцій іншого у конкретних ситуаціях [16,285].

Почуття, співчуття та переживання допомагають адекватному розумінню інших людей. Уміння сприйняти почуття іншої людини як власні, здатність до емоційного відгуку є необхідним компонентом спілкування, специфічним засобом пізнання людини людиною. Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних стосунків. Розвинена емпатія – це ключовий фактор успіху в багатьох видах діяльності [10,493]. Особливого значення набувають розвинені емпатичні здібності в професійній діяльності психолога. Це підкреслювали видатні зарубіжні

та вітчизняні вчені (К. Роджерс, Дж. Морено, Ф. Перлз, К. Г. Юнг, А. Менегетті, Л. Петровська, А. Добрович, Ю. Орлова, Т. Яценко).

Висновки. Розуміння інших пов'язане з розумінням самого себе. Використання особистого досвіду для пояснення внутрішнього стану інших призводить інколи до суб'єктивності, помилок в інтерпретації, викривлень. Емпатійні тенденції суб'єкта залежать значною мірою від умов виховання, соціального оточення, сформованої системи цінностей тощо. Здатність до емпатичного розуміння розширюється тим більше, чим більше ми довіряємо своїм почуттям, словам, імпульсам, уяві, чим глибшим є наш інтерес до кожної людини, чим багатшим й різноманітнішим є уявлення про інших. Психолог-практик не повинен поспішати з висновками, оцінками, інтерпретаціями, діагнозами. Його поведінка має будуватися як безпосередня емоційна реакція на розповідь клієнта, щирий відгук на його складні, часто болючі переживання [6, С.221].

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Наука, 1991. – 340с.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания. – М. – 2000. – 288с.
3. Богомолов С.И. Инженер XXI века – самая гуманная специальность на земле: Монография. – Харьков : Контраст, 2000. – 184с.
4. Бодалёв А.А. Восприятие и понимание человека человеком. – М., 1982.
5. Варбан М.Ю. Рефлексія професійного становлення в юнацькому віці. / Практична психологія та соціальна робота. – 1998. - № 6-7. с.80-83
6. Кон И.С. Открытие "Я". – М., 1978. – 367с.
7. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія : Підручник. – К., 1995. – С.94-106.
8. Ломов Б.Ф. Методологические проблемы психологии. – М., 1984.
9. Максименко С.Д., Ільїна Т.Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога. / Практична психологія та соціальна робота. – 1999. - № 1. – с.2-6.
10. Мясищев В.Н. Психология отношений. – М.; Воронеж, 1995.
11. Основы практической психологии. / Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536с.
12. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. / Практична психологія та соціальна робота. – 1998.- №4-5 – с. 5-7, с.4-6.
13. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, П.В.Воловик, О.Г.Кульчицька. Л.С.Сігаєва, Я.Д.Цехмістер та ін.; За ред.С.О.Сисоєвої.- К.: ВІПОЛ, 2001.- 502с.
14. Пов'якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика. // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. - № 6-7. – с. 3 – 6.
15. Проблемы рефлексии: современные комплексные исследования – Новосибирск. – 1987.
16. Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості : у 2-х т. / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеева, В. В. Антоненко та ін. За заг. ред. М. Й. Боришевського. – К., 2001. – т. 2. – с. 120-139.
17. Психологія. / Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. та ін. : Підручник. – К.: Либідь, 1999. – С.486-495.
18. Рефлексия // Психология. Словарь. / Под ред. А.В.Петровского. – М. – 1990.- С.340.
19. Симонов П.В. и др. Происхождение духовности./ П.В.Симонов, П.М.Ершов, Ю.П.Вяземский. – М.: Наука, 1989. – 352с.
20. Степанов С. Н., Семенов И. Н. Психология рефлексии : проблемы и исследования. №3 – 1985. – С. 31-40.
21. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. – К. : Либідь, 1996. – 262 с.
22. Яценко Т.С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися. – К.: Освіта, 1993. – 206с.

Резюме.Стаття розкриває поняття емпатійності психолога як особливості його характеру відносин з іншими людьми. Розкрито основні теоретичні підходи щодо поняття „емпатія”, обґрунтовано необхідність розвитку емпатійності суб'єкта в груповій роботі АСПН. **Ключові слова:** глибинна психокорекція, емпатійність, глибинна рефлексія, спілкування.

Резюме.В статье описано понятие эмпатийности психолога как особенности его характера отношений с другими людьми. Раскрыты основные теоретические подходы к понятию “эмпатия”, обоснована необходимость развития эмпатийности субъекта в групповой работе АСПО. **Ключевые слова:** глубинная психокоррекция, эмпатийность, глубинная рефлексия, общение.